
Skådarporträttet: Lars Gezelius

Adam Bergner

När väckarklockan ringer klockan 04:15 är det fortfarande mörkt utanför stugan och allt som hörs är ett svagt brus från vinden i trädkronorna. Få personer hade valt att ställa klockan så okristligt tidigt och ännu färre hade säkert frivilligt valt att stiga upp för att äta frukost och hinna med en stunds arbete framför datorn. Men för Lars Gezelius, stationschef vid Tåkerns fältstation, är detta en alldeles vanlig lördagsmorgon i slutet av augusti.

Trettio minuter och en kopp kaffe senare börjar det ljusna över horisonten i öster. Tiden är inne för att bege sig till Renstad kanal för att räkna utflygande gäss och tranor, precis som flera andra Tåkern-entusiaster valt att göra just denna dag. Strax innan de första gåsflockarna uppenbarar sig på himlen sätts slöjnet upp för småfågelfångst i vassen. Några rörsångare borde det allt finnas kvar, trots att de varit ovanligt fåtaliga i år.

Lars Gezelius, eller Gerza som de flesta i hans vänskapskrets kallar honom, känner Tåkern som sin egen ficka. Här har han inventerat, guidat och forskat i tjugofem års tid och lagt ner otaliga timmar med ideella insatser för främst fågellivet runt sjön. Som stationschef, sekreterare och ”alltiallo” på Tåkerns fältstation sedan 25 år tillbaka drar han ett tungt lass som koordinator för många av de projekt som föreningen bedriver runt sjön. Ett tjugotal strandängar ska finkammas på häckfåglar varje år och 1200 hektar bladvass ska karteras på rördrommar, trastsångare och bruna kärhökar. Däremellan ska det hinnas med en och annan gås- och simfågelräkning och en hel del administrativt pyssel och handledning vid fältstationen. Sedan starten har dock ringmärkningen av framförallt vassfåglar legat Gerza varmast om hjärtat. En stilla sensommarmorgon när vassen sakta vaknar upp och rörsångare och sävsångare går i näten hör till en av årets höjdpunkter. Besök hos svarttärnorna vid Tovören i mitten av juni är också en höjdare.

Sedan han inledde sin karriär vid Tåkern har mer än 20 000 fåglar passerat genom hans händer och åtskilliga fler observerats genom kikaren. Att finna Gerza bland skäggmesar och rörsångare i en vassrugge i Tåkern känns numera som en självklarhet, men så har det inte alltid varit. Låt oss backa tillbaka ett par årtionden och titta på hur allt började – fågelintresset och livet som ”fågelstationsräv”.

FOTO: JOHAN TRÄFF

Gerza i nätgatan vid fältstationens standardiserade ringmärkningsplats, mitt i Tåkernvassen.

Uppåt med Fältbiologerna

Gerza har länge varit Östergötland troget. Det var visserligen i Avesta han föddes, men tidigt flyttade familjen till Norrköping. Tillsammans med sin far begav sig den unge Lars ut i skog och mark för att träna eller plocka bär och svamp. Inte sällan iakttog de också fåglarna de träffade på:

– Pappa hade ett visst öga för fåglar i allmänhet, och rovfåglar i synnerhet. Ett visst intresse väcktes redan här.

På höststadiet fick Gerza upp ögonen för fältbiologernas verksamhet. Hans biologilärare Lillemor Sterner på Ektorpskolan föreslog att han skulle gå med i föreningen. Efter ett första möte med lokalföreningen i Norrköping beslutade han sig dock tillsammans med en grupp skolkamrater för att istället starta en egen klubb.

– Därefter brakade det igång helt ohämmat, berättar Gerza. Vi begav oss iväg på cykelturer till Svensksundsviken, Leonardsberg eller Kolmården, alltid med kikaren i högsta hugg. Alsättersjön blev lite av vårt studieobjekt under flera års tid.

Ibland hände det till och med att gänget liftrade hela vägen till Tåkern, som på denna tid tycktes väldigt avlägset. Fältbiologerna huserade då i den östra delen av den dåvarande fältstationen Kvarnstugan, ofta proppfullt av långhåriga människor, hundratals stövlar i farstun och linsgrytor och annat märkligt på spisen.

– En central del i fältbiologlivet var att föra krysslister över allt man sett, påpekar Gerza. Ofta kombinerades det med långa och detaljerade dagboksberättelser över alla eskapader i fält. Jag hade väl som mest ett tjugotal handskrivna obsböcker. Så här i efterhand kan man tro att vi var från vettet, med tanke på det täta skådandet. Framåt slutet av 70-talet blev det även en del internationell prägel på verksamheten i fältbiologerna, med bland annat lägerresor till Camargue i södra Frankrike och Varangerhalvön i Nordnorge. Här knöts kontakter med likasinnade och det bjöds på häftiga fåglar, men också växter, grodor och odlor.

– I fältbiologerna fick man lära sig det mesta: alltifrån biologi och miljöpolitik till att sätta samman program och fixa exkursioner.

Även om han inte anade det då, så var också

föreningens rent administrativa uppdrag såsom insändare, stadgar och mötesprotokoll, något som Gerza senare skulle komma att få stor nytta av.

Ringmärkningen

Efter ett par resor till södra Öland respektive Falsterbo i slutet av 70-talet väcktes även ett intresse för ringmärkning. Att ”ligga på fågelstation” var en välkänd strategi för att få många tunga kryss och samtidigt, åtminstone tillfälligt, kunna försörja sig på att arbeta med sin största hobby. Debut på en fågelstation gjorde Gerza i augusti 1980. Platsen var ön Hartsö-Enskär vid den sörmålandska kusten. Vid den här tiden fanns inget stationshus på ön så det fick bli övernattning i ett militärtält i en veckas tid. Med fanns också barndomsvännen Vesa Jussila och den lokale ringmärkaren Claes Svedlindh, båda två sedermera östgötar. Redan året därpå fortsatte Gerza till vassträskan i Kvismaren där han blev ringmärkningsassistent under några veckor. Här fick han en första rejäl dos av rörsångare och andra fåglar starkt förknippade med vass. Han nöjde sig emellertid inte där, ute fortsatte så småningom hela vägen upp till Ottenby fågelstation, svensk ornitologis högborg, där han var aktiv som assistent och ringmärkare under åren 1983–1986.

– Säsongerna på Ottenby var svårslagna och bjöd på många oförglömliga upplevelser. Jag minns till exempel min första dag då vi lyckades fånga

FOTO: OTTENBY FÅGELSTATION

Med nyfångad fjällvråk vid Ottenby fågelstation hösten 1986.

Gerza i ringmärkartagen på Capri 1990, här med en sammetshatta.

smått otroliga 545 kärnsnappor. En av de sista morgnarna under höstsäsongen 1986 hängde typ 40 hornugglor i näten.

Ottenby fågelstation bedrev, vid sidan av sin verksamhet på södra Öland, också ett omfattande internationellt ringmärkningsprojekt på den italienska ön Capri. Ringmärkarna inrymdes i den gamla borgen Castello Barbarossa, en del av det av Axel Munthe uppförda Villa San Michele, högst upp på en av öns 300 meter höga klippor överblickande den azurblå Neapelbukten. På uppdrag av Ottenby fågelstation skickades Gerza hit i april 1987, för att delta i ringmärkningsverksamheten en tid.

– Den dåvarande stationschefen på Ottenby, Janne Pettersson, föreslog att jag skulle packa med solglasögon och shorts, berättar Gerza. Jag tyckte det lät rimligt, men aldrig har jag väl frusit så mycket som då! Det jag minns mest från denna resa är annars att Napoli gick och vann italienska ligan med Maradona i spetsen. Ön översvämmades av fanatiska fotbollssupportrar och alla vi blonda och långhåriga svenskar kallades för ”Stromberg” nere på byn.

På Capri har Gerza sedan dess varit en regelbunden gäst och ringmärkare, även om det blivit lite glesare med besöken de senaste åren.

I Norrland med LUVRE

Ett annat ringmärkningsprojekt som Gerza engagerade sig i under tidigt 1980-tal var det så kallade LUVRE-projektet som ekologer vid Lunds universitet sedan 1960-talet bedriver runt Ammarnäs i Norrland. Här handlade det om att ringmärka huvudsakligen lokala häckfåglar i björkskogen längs Vindelälven, men också att linjetaxera labbar, vadare och sparvar på kalvfället. Allt som oftast testades inventerarnas tålamoed genom perioder av kallt och blött väder eller ohygglig myggrikedom. Om du står ut med detta, och inte har något emot att bo trångt i en gammal barack tillsammans med folk från både Holland, Tyskland och Nigeria, är LUVRE-projektet något för dig.

– Det har hittills blivit 29 säsonger i Ammarnäs sedan 1983, säger Gerza. Så kanske måste det bli ett till besök i alla fall innan jag lägger det på hyllan.

Tåkern – så började det

Efter avslutande kemistudier i Uppsala och en kortare tids kringflackande hamnade så Gerza åter hemma i Östergötland. Vintern 1987/1988 firade han nyår vid Tåkern tillsammans med förälskelsen Ingrid Bergengren, dåvarande ringmärkningsansvarig på fältstationen.

– Senare samma vinter körde vi märkning av skägges ute i vassen under en vecka, berättar Gerza. Sommaren 1988 arbetade han sedan som platschef i träsket och blev relativt omgående fast. Äntligen hade han hittat hem till "den stora fågelsjön" och till en klassisk fågelstation med, redan då, gamla anor. Tåkern är sannerligen en speciell sjö som man antingen blir blyxtförälskad i eller aldrig riktigt förstår sig på. Somliga fågelskådare hävdar att Tåkern är svårt att få något bra grepp om, delvis till följd av storleken och de enorma fågelansamlingarna som direkt framstår som övermäktiga. Just storleken är en av de mest fängslande detaljerna med Tåkern, enligt Gerza själv.

– Den stora vasslabyrinten att paddla runt i där ute är väldigt speciell. Dessutom är det ett särskilt ljus ute på sjön.

Efter att ha spenderat så många dagar, drygt 2300 närmare bestämt, vid en och samma sjö tenderar alla att smälta samman till en enda, menar

FOTO: JAN BERGSTEN

Att ringmärka ungar av brun kärrhök var bara en av många saker Gerza hann med under premiären som platschef vid Tåkern sommaren 1988. Här tillsammans med framlidne Dan Nilsson, mångårig kamrat och följeslagare i fält.

Gerza. För den delen har han inte svårt att hitta exempel på upplevelser som etsat sig fast och gjort starka intryck.

– Pilgrimsfalkarna på Omberg, som vi följt sedan slutet av 90-talet, är alltid något av det mäktigaste i obsväg under ett år vid sjön. Det var också väldigt kul att hitta det första boet av vassångare 1996 eller att till slut kunna konstatera att skäggmesar faktiskt kåkar sand!

De kraftiga översvämningarna vid Tåkern sommaren 2007 är minnsvärda på flera sätt. Vattenmassorna innebar en katastrof för lokala lantbrukare, som fick se stora delar av sommarskörden förstörd. Ringmärkningen i vassen försvårades avsevärt och fick bedrivas medelst pulsning i vadarbyxor. Att genomgå "dopet" i Tåkern hör traditionen till. För Gerzas del har det inneburit att dels gå ned sig fullständigt i dynga vid någon skrattnåskoloni eller att välta med kanoten och få vadarbyxorna fyllda av vatten. En gång hoppade en gädda självmant ner i kanoten och fick återbördas till sjön efter visst sprattlande. Tåkernområdets kanske mest osannolika trafikolycka tillskrivs också Gerza:

– Jag satt och körde samtidigt som jag tittade på en brun kärrhök och såg därför inte bilen som närmade sig från sidan. I skadeprotokollet fick jag skriva: Sikt på olycksplatsen: 2 km åt båda håll. Avstånd till krockande fordon när du upptäckte det: 0 m...

Inte bara Tåkern

Trots att Gerza har spenderat mycket av sin lediga tid vid Tåkern de senaste två decennierna har han hunnit med en hel del andra projekt och uppdrag under samma period. Från mitten av 90-talet och mer än tio år framåt blev det många sena kvällar framför datorn i egenskap av huvudredaktör för Vingspegeln. Gerza var också en av initiativtagarna till det ursprungliga femåriga ringmärkningsprojektet på Håradsskär som bedrevs i regi av dåvarande ÖLOF 1998-2002. Även ett flertal länsinventeringar utförda under 90-talet hamnade på Gerzas bord för sammanställning. Genom jobbet som biolog på Länsstyrelsen i Östergötland är Gerza ytterst ansvarig för skydd och restaurering av vattendrag och naturvård i marina miljöer. I arbetet ingår även en del fågelinventeringsarbete i miljöövervakningssyfte, t.ex. i skärgårdens fågel-skyddsområden. Hans kanske mest påfallande insats står dock att finna vid Tåkern: närmare bestämt i det nya naturummet vid Glänås, en anläggning som snabbt blivit ett av Östergötlands mest populära utflyktsmål. Som projektledare för utställningen har hans kunskaper och idériedom legat till grund för mycket av anläggningens innehåll, och säkerligen har det bidragit till att göra naturum Tåkern så omätligt populärt bland besökare.

Det är i sanning imponerande insatser Gerza gjort vid Tåkern under 25 års tid. Med den motiveringen belönades han nyligen med 2013 års Tåkernstipendium, utdelat av Tåkernfondens ordförande: landshövding Elisabeth Nilsson.

– Det känns hedrande att få utmärkelsen i år, säger Gerza. Jag känner stor tacksamhet inför Tåkernfonden.

Det känns tryggt att ha en eldsjäl som Gerza vid Tåkern, ständigt dokumenterandes fågellivet. För precis som Gerza kunde konstatera redan 1988: blir man väl fast vid Tåkern, är man fast för alltid!

Adam Bergner

Barnhemsgatan 15
582 30 LINKÖPING